

A súa historia está ligada intrínsecamente ao seu principal monumento: a Torre de San Paio de Narla. No lugar da Castronela eríxese este edificio que actualmente forma parte da rede museística da Diputación Provincial de Lugo. A súa construción seguramente data do século XII, aínda que no XVI sufriu unha serie de remodelacións debido aos danos causados na Revolta dos Irmandiños. Pertenceu a varias liñaxes, aínda que a máis coñecida é a dos Seixas, que deixaron a súa pegada en forma de escudo grabado nos linteis de varias ventás (o seu símbolo heráldico son catro pombas que están moi presentes en todo o edificio). Ademais dos tres corpos principais, Torre da Homenaxe, corpo central e torreón, completa o conxunto unha pequena capela do século XVIII dedicada a San Pelayo (San Paio).

O nome de **Xiá** procede dunha *villa Egilani* (do antropónimo visigodo *Egila*) que xa aparece nomeada nos Tumbos de Sobrado en torno ao século X. A evolución da palabra permitiu a desaparición da vogal inicial e o enxordecemento da consoante principal. Como este, tamén outros topónimos da parroquia derivan de nomes de posuidores; así temos **Ascariz** (vila de *Ascaricus*, un posuidor de orixe visigodo), **Rétedo** (de *villa Retiti*, voz xermánica), **A Bagulla** (derivada dun *villa Vaculeia*, do latino *Vaculeius*), **A Luz** e **a Torre da Luz** (unha villa do latino *Lucius* e unha torre de *Lucius*, respectivamente), **Ordóñez** (do posuidor *Ordoño*) e **Fontesecca** (a pesares de significar «fonte da que non emana auga», procede dunha *fons Sicca*, de raíz latina).

O caso de **Bertamil** é especial, pois formouse a partir do antropónimo *Vitermirus*, rematado nas sílabras *-mirus*, derivadas do gótico *mereis*, que significa «famoso ou célebre». Aínda que a súa orixe popularmente se relaciona coa dona medieval Berta, protagonista de varias lendas da tradición friolense, o certo é que procedería de *villa Vitermiri*, que co paso dos anos mudou o «r» polo «l».

O Abeledo deriva do latín *abellanetu* (*abellana* + sufixo colectivo *-etu*) e significa «lugar no que abundan as abeleiras».

Outros fitónimos serían os de **A Carballeira** que indica a existencia dunha grande cantidade de carballos (da voz prerromana *carbaliu*); **Folgar**, que parece ser a *villa Felgaria* que aparece nos Tumbos de Sobrado (do latín *filix*); **Freixido**, conxuntode freixos (do latín *fraxinus*); ou **A Xesteira**, lugar de xestas (do latín *genista*).

Nesta parroquia son abundantes os nomes formados a partir dun composto que inclúe o substantivo latino *casa*. Algúns exemplos son **A Casanova** (conxuntos dos termos latinos *casa* e *novam*), **Casantalla** (casa de *Sancta Eulalia*), **Casferro** (derivado do lat. *ferreus*), **Caspardo** («Casa de Pardo», antropónimo latino *Pardus*), **Casroque** («Casa de Roque», voz xermánica) e **Castorres** (derivado do apelido *Turris*).

A Castronela é o diminutivo do vocábulo latino *castrum*, polo que sería un castro pequeno.

O Foxo e o **Foxón** comparten a mesma base latina (do latín vulgar *fogium*), pero no segundo caso trátase dun aumentativo.

Corno do boi era antigamente *Cornu de Bove*, e probablemente sexa un topónimo con moita historia xa que, segundo Nicandro Ares, xa se documenta arredor dos séculos XII e XIII.

Currás é tamén outro lugar da parroquia de Carballo (v. nº 4), polo que a súa orixe xa foi explicada nesta. **A Eirexe** é un topónimo moi común no concello de Friol, polo que xa foi analizado noutras parroquias como poden ser as de Narla, Guimarei ou Silvela. O mesmo ocorre co **Sisto** (v. nº 2).

O Enxeito semella vir de *enxeitar*, que adquire o significado de abandonar. A este respecto, N. Ares reseña no seu libro sobre toponimia galega a posibilidade de que houbera un orfanato nestas terras, para aqueles nenos que as súas familias desamparaban. Etimoloxicamente procede do verbo latino *eiectare*.

O Escorial ten varias orixes. En primeiro lugar, pode derivar do latín *aesculus* «aciñeira», polo que indicaría a abundancia desta. A evolución da palabra neste caso sería a partires de *aesculealis*>*esculeal*>*escorial*>*escorial*. Outra teoría, que defende Nicandro Ares, é a da relación coa voz latina *scoria*, que significa «residuo», e polo tanto sería un lugar onde se amontoaba o lixo ou refugallos de calquera tipo. Por último, aínda que é a solución menos probable, podería estar ligado ao adxectivo latino *obscurus*.

O Lousado é tamén moi común na toponimia galega debido a que procede do substantivo prerromano *lausia*, que significa «lousa», un material que foi amplamente explotado polos habitantes da zona durante anos.

O Outeiro e Suouteiro proveñen da mesma raíz latina, o substantivo *altarium*, ao cal se lle engade, no segundo caso, a partícula *sub*>*su* que indica «debaixo de». **A Pallota** xa foi analizada na parroquia de Silvela (ver Silvela).

A Peteta, pola súa parte, pode provir do verbo *petare*, que significa «golpear», aínda que tamén cabe a posibilidade de que sexa unha variante dalgunha das formas de *petita*, vocábulo latino empregado para referirse ás demandas xudiciais.

Pontexiá ten unha explicación sinxela, e é provén do conxunto dos termos *pontem* é o antropónimo *Egila*, que derivaron en Ponte de Xiá e pola «forza» da consoante xorda asimiláronse os dous nomes nun.

En **Portadornas** temos unha «Porta das dornas», un composto do cal non podemos delimitar con exactitude o significado do segundo termo, aínda que segundo Joan Corominas ten que estar moi relacionado cunha medida de capacidade que seguramente equivalese a un xarro ou ola.

Portolamoso é outro dos compostos do latín *portus* máis, neste caso, a prelatina *lama*.

Pousada sería un lugar onde poder pausar o camiño (do latín *pausata*) para descansar.

AsPozas, como o seu propio nome indica, é o plural do latín *putea* «poza», que á vez é o plural do substantivo *pozo* (*puteum*).

San Paio vén de *Sanctus Pelagius* e dá nome á Fortaleza que existe en dita parroquia, seguramente na honra do mártir galego.

O Toxo pode ser tanto o nome da planta (voz prerromana) ou o derivado do antropónimo *Tosius*. Finalmente, **O Vilar** repítese como topónimo noutras parroquias deste concello como poden ser Narla ou Trasmonte e vén do latín *villa*.

*Texto extraído do traballo clasificado no segundo posto do "I Premio de Investigación Histórica, Cultural e Etnográfica Concello de Friol" presentado por Dona Laura Ferro Devesa e Dona Estefanía Pena Ferro e titulado "TOPONIMIA DO CONCELLO DE FRIOL" Friolensis